

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.2.34>

ШУМ М.С.

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРАЦІВНИКІВ АПАРАТУ СУДУ

Метою статті є визначення елементної структури й особливостей адміністративно-правового статусу працівників апарату суду. Проаналізовано погляди на поняття «адміністративно-правовий статус» з урахуванням його видів і особливостей стосовно окремих категорій державних службовців, громадян тощо. Між основними учасниками суспільних відносин, як-от держава і людина, завжди виникають, існують та видозмінюються зв'язки, різні за своїм змістом, характером та складністю. З'ясовано, що працівники апарату суду залежно від їх місця у процесі підготовки, ухвалення і реалізації рішень поділяються на: а) керівників (керівник апарату суду та його заступники); б) спеціалістів-службовців (консультанти, помічники суддів, секретарі судового засідання, старші секретарі суду, судові розпорядники); в) технічних працівників (діловоди, друкарки, оператори комп'ютерного набору, експедитори, архіваріуси, бібліотекарі, завідувачі господарством та ін.); г) обслуговуючий персонал (прибиральниці, водії, двірники, робітники з обслуговування будівлі). Наголошено, що правовий статус різних категорій посадових осіб має відмінні риси та свої особливості, що залежать від покладених на них обов'язків, кола та змісту службових повноважень, специфіки діяльності та статусу органу управління. Визначено, що адміністративно-правовий статус працівника апарату суду є комплексною категорією, що характеризує відносини між посадовою особою та суспільством, посадовою особою і державою, посадовою особою й індивідом. Правильно визначений та сформований адміністративно-правовий статус дає можливість посадовій особі чітко розуміти свої права й обов'язки, характеризує її становище у структурі судових органів, має бути цілком урегульований правовими нормами. Зроблено висновок, що адміністративно-правовий статус працівників апарату суду – це правове становище посадової особи в системі судочинства, що покликана здійснити організаційне забезпечення діяльності судів, зумовлене особливим порядком зайняття посади, її компетенцією, колом прав і обов'язків у сфері правосуддя й особливістю відповідальності як державного службовця.

Ключові слова: *правовий статус, адміністративно-правовий статус, апарат суду, працівники апарату суду, судоустрій.*

The purpose of the article is to determine the elemental structure and peculiarities of the administrative and legal status of court staff. Thus, the article analyzes the views on the concept of “administrative and legal status”, taking into account its types and features regarding certain categories of civil servants, citizens, etc. Between the main actors of social relations, such as the state and the human being, there are always, there are, and they are changing relationships that are different in content, nature, and complexity. It is found that, depending on their place in the process of preparation, adoption and implementation of decisions, employees of the court apparatus are divided into: a) managers (the head of the court apparatus and his deputies); b) specialist staff (consultants, judicial assistants, court clerks, senior court clerks, court clerks); c) technical staff (clerks, printers, computer typing operators, freight forwarders, archivists, librarians, heads of farms, etc.); d) maintenance staff (cleaners, drivers, janitors, building maintenance workers). It is emphasized that the legal status of different categories of officials has distinctive features and peculiarities, depending on the duties assigned to them, the circle and content of official authority, the specific activity and

status of the governing body. It is determined that the administrative and legal status of an employee of the court apparatus is a complex category, which characterizes the relations between the official and the society, the official and the state, the official and the individual. Properly defined and formed administrative and legal status enables the official to clearly understand his/her rights and responsibilities, characterize his/her position in the structure of the judicial bodies, and should be fully regulated by legal norms. It is concluded that the “administrative and legal status of employees of the court apparatus” is the legal position of an official in the judicial system, which is intended to provide organizational support to the activity of the courts, determined by the special order of holding the position, its competence, the range of rights and duties in the field of justice and a feature of responsibility as a public servant.

Key words: *legal status, administrative and legal status, court apparatus, employees of court apparatus, judicial system.*

Вступ. З перших років своєї незалежності Україна стала на шлях реформування судової системи, водночас з іншими реформами в різних сферах та галузях. На тлі реформ, що тривають, судова влада мала отримати свою незалежність від інших гілок влади, оскільки за часів Радянського Союзу механізм стримувань і противаг не знаходив своєї належної реалізації. Судова реформа провадилась кількома етапами, саме зараз суспільство має можливість спостерігати впровадження результатів чергового етапу реформаційних заходів.

Унаслідок судової реформи, яка активно проводилася впродовж останніх років, з ухваленням нових законів та підзаконних актів, безсумнівно, система судоустрою України зазнала змін. Перебудови, що відбулись у судовій системі, викликали необхідність більш чітко та переосмислено сформуванню визначення та змісту адміністративно-правового статусу працівників апарату суду. Вирішення цього питання дасть можливість з'ясувати притаманні статусу працівника апарату суду ознаки, умови провадження судочинства та можливість узагалі здійснювати правосуддя реформованою судовою системою, оскільки апарат суду є функціональним базисом системи загалом.

Адміністративно-правовий статус і його елементну структуру розглядали такі провідні вчені, як: С.С. Алексєєв, О.Ф. Андрійко, В.Г. Афанасьєв, О.М. Бандурка, Ф.Ф. Бутинець, А.П. Гетьман, І.П. Голосніченко, С.В. Ківалов, Л.В. Коваль, П.М. Рабінович, В.І. Ремньов, В.Я. Тацій, Ю.О. Тихомиров, М.М. Тищенко, Ю.М. Тодика, Р.Й. Халфіна, В.В. Цветков, М.В. Цвік, Ю.С. Шемшученко й інші.

У сфері вивчення та дослідження поняття адміністративно-правового статусу відзначились своїми працями такі вчені-адміністративісти, як: В.Б. Авер'янов, Н.О. Армаш, М.А. Бояринцева, Ю.П. Битяк, І.В. Гамалій, Т.О. Гуржій, В.В. Зуй, О.В. Литвин, У.І. Ляхович, Ю.Н. Старілов, С.В. Шестаков та інші. Водночас єдиного розуміння цього поняття так і не сформовано.

Постановка завдання. Метою статті є визначення елементної структури й особливостей адміністративно-правового статусу працівників апарату суду.

Результати дослідження. Законодавчо мету судової реформи, згідно зі Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженою Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015, було визначено як практичну реалізацію принципів верховенства права і забезпечення кожному права на справедливий судовий розгляд справ незалежним та неупередженим судом – тобто забезпечення кожному доступу до правосуддя [1]. Метою судової реформи є реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів для практичної реалізації принципів верховенства права і забезпечення кожному права на справедливий судовий розгляд справ незалежним та неупередженим судом. Реформа має забезпечити функціонування судової влади, що відповідає суспільним очікуванням щодо незалежного та справедливого суду, а також європейській системі цінностей та стандартів захисту прав людини [2].

Водночас як законодавець, так і науковці приділяють значну увагу пошуку оптимальної структури судової системи, визначенню статусу суддів тощо. Практично залишається поза межами реформування питанням забезпечення належного функціонування апарату судів, що виступає одним із пунктів мети судової реформи, належним чином не врегульовано статус осіб, які забезпечують функціонування судів.

Вивчення такої юридичної категорії, як «адміністративно-правовий статус працівників апарату суду», стане рушійною силою для завершення судової реформи та сприятиме незалежності суду від панівних політичних сил.

Саме тому для визначення адміністративно-правового статусу працівників апарату суду необхідно з'ясувати зміст поняття «правовий статус», його значення для регулювання суспільних відносин між їх учасниками. О.Ф. Скакун зазначає, що правовий статус – це система закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких індивід як суб'єкт права координує свою поведінку в суспільстві [3, с. 59].

Доречним буде згадати твердження Б.М. Карданова, який зазначає, що характерними особливостями правового статусу є те, що він невідчужуваний і такий, що не передається, тобто його носій не може відмовитися від нього і його неможливо передати іншій особі, він невід'ємний, оскільки виражає суспільне становище його носія [4, с.13].

Тож, до певного часу поняття і зміст правового статусу дорівнювали поняттю та змісту правоздатності і не підлягали вивченню та дослідженню як самостійна категорія.

Між основними учасниками суспільних відносин, як-от держава і людина, завжди виникають, існують та видозмінюються зв'язки, різні за своїм змістом, характером та складністю. Такі відносини не можуть існувати хаотично, вони потребують регламентації загальнообов'язковими правилами, і держава як владний суб'єкт здійснює закріплення цих зв'язків у вигляді прав, свобод і обов'язків.

Варто погодитися зі словами Н.Я. Якимчук, яка стверджує, що в юридичній науці термін «правовий статус» є одним із найбільш уживаних, проте зазвичай кожен тлумачить і застосовує його з урахуванням власного праворозуміння. Незважаючи на те, що категорія правового статусу – порівняно нова в науці, за досить нетривалий період вона впевнено ввійшла і в науковий обіг і в положення законодавства.

Тож, порівнюючи погляди науковців на поняття правового статусу, його складові елементи, можна дійти висновку, що, незважаючи на деякі відмінності в розумінні ними такої категорії, як «правовий статус», його основною характеристикою є поєднання суб'єктивних юридичних прав та обов'язків індивіда. Завдяки цим дослідженням юристів-науковців щодо юридичної природи та змісту поняття правового статусу було сформовано підґрунтя, фундаментальний базис для вивчення похідної категорії – «адміністративно-правовий статус».

На нашу думку, правовий статус різних категорій посадових осіб має відмітні риси та особливості, що залежать від покладених на осіб обов'язків, кола та змісту службових повноважень, специфіки діяльності та статусу органу управління.

Наукові напрацювання вчених-адміністративістів щодо поняття адміністративно-правового статусу дають підстави виділити два основні підходи до розуміння даної правової категорії. Перший підхід, якого дотримується більшість науковців, полягає в тому, що поняття адміністративно-правового статусу розкривається через характеристику його елементів [5, с. 117]. Як стверджує Г.С. Тимчик, цінність структурного аналізу адміністративно-правового статусу полягає в тому, що теоретичне розділення цього поняття на складові елементи дає можливість виразити його характерні сторони, сутність і механізм здійснення прав, свобод і обов'язків [6, с. 118].

Другий підхід, який має меншу кількість прихильників, вивчає зміст адміністративно-правового статусу через компетенцію посадової особи чи державного органу.

Підсумовуючи питання щодо характеристики змісту поняття «адміністративно-правовий статус», що міститься в дослідженнях учених-адміністративістів, убачаємо за необхідне зазначити, що адміністративно-правовий статус має містити ряд елементів, а саме: мету, завдання, функції, владні повноваження, відповідальність. І тільки визначення вказаних елементів, їх пізнання й опрацювання надають змогу пізнати зміст та характеристику даної правової категорії комплексно.

Вивчаючи адміністративно-правовий статус працівників апарату суду, необхідно мати на увазі, що під правовим статусом державного органу зазвичай розуміють певну сукупність повноважень юридично-владного характеру, реалізація яких забезпечує виконання покладених на нього завдань [7, с. 95]. На думку О.О. Бандурки, таке визначення є досить вузьким, воно не охоплює значної частини питань організації і діяльності державних органів, які визначають їхній правовий стан або статус [8, с. 125]. В.Б. Авер'янов розглядає правовий статус суб'єктів права через їхню правосуб'єктність, тобто включає у правовий статус призначення органів, їхні завдання, функції, компетенцію і повноваження, форми, методи та цілі діяльності [9, с. 19].

Сучасна юридична наука здійснює пошуки поняття, правових ознак, змісту й особливостей адміністративно-правового статусу різних учасників судового процесу, як-от судді, прокурори, адвокати й інші. Ці учасники відрізняються один від одного займаними посадами, повноваженнями, обсягом прав і обов'язків, процесуальним становищем, але всі покликані сприяти здійсненню судочинства. Окремо досліджено адміністративно-правовий статус осіб, які обіймають адміністративні посади в судах.

Правовий статус працівників апарату суду, який, відповідно до норм ст. 155 «Апарат суду» Закону України «Про судоустрій та статус суддів» (далі – Закон) від 2 червня 2016 р. № 1402–VIII, покликаний здійснювати організаційне забезпечення роботи суду [10], без якого також неможливо належно здійснювати судочинство, і досі на достатньому рівні не був досліджений.

На нашу думку, зміст даної норми дещо звужує завдання апарату суду, оскільки воно є дещо ширшими, ніж просто організаційне забезпечення роботи суду. З огляду на перелік завдань та повноважень, які Закон [10] ставить перед працівниками апарату суду, згадана норма ст. 155 «Апарат суду» має бути доповнена таким чином, щоб у повному обсязі схарактеризувати мету діяльності апарату суду.

На цьому наголошує С.В. Глушенко та зазначає, що повноваження апарату суду мають значно ширший і комплексний характер, що має зовнішнім виразом забезпечення роботи суду у процесуальному та позапроцесуальному аспектах [11, с. 288].

Вивчення адміністративно-правового статусу працівника апарату суду має вирішальне значення для прискорення судової реформи в Україні. Складно не погодитись з І.Є. Марочкіним, який у процесі вивчення організації роботи суду зазначав, що апарат суду виконує важливу функцію організаційного забезпечення роботи суду, спрямовану як на діяльність зі здійснення правосуддя, створення необхідних умов для реалізації прав і виконання обов'язків учасників судового процесу, так і на забезпечення функціонування суду як державної установи і юридичної особи, підтримання належних умов для перебування і роботи в суді його працівників і громадян. [12, с. 67].

Працівники апарату суду залежно від їхнього місця у процесі підготовки, ухвалення і реалізації рішень поділяються на: а) керівників (керівник апарату суду та його заступники); б) спеціалістів-службовців (консультанти, помічники суддів, секретарі судового засідання, старші секретарі суду, судові розпорядники); в) технічних працівників (діловоди, друкарки, оператори комп'ютерного набору, експедитори, архіваріуси, бібліотекарі, завідувачі господарством та ін.); г) обслуговуючий персонал (прибиральниці, водії, двірники, робітники з обслуговування будівлі) [12, с. 67–68].

Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402–VIII правовий статус працівників апарату суду не розкривається і специфіка не визначається, лише у ст. 155 «Апарат суду» закріплено, що правовий статус працівників апарату суду визначається Законом України «Про державну службу» з урахуванням особливостей, визначених цим Законом [10].

Як ми бачимо, законодавець у нормативному акті, що покликаний врегулювати організаційні питання побудови та функціонування судової системи, зокрема й апарату суду, не виділяє конкретних елементів правового статусу працівників апарату, умови та порядок їх призначення, умови їх відповідальності, матеріального і соціального забезпечення тощо.

Основна увага в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402–VIII приділяється посаді керівника апарату суду, який несе персональну відповідальність за належне організаційне забезпечення суду, суддів та судового процесу, функціонування Єдиної судової інформаційної (автоматизованої) системи, інформує збори суддів про свою діяльність [10]. Визначено порядок призначення його на посаду а також призначення заступника керівника.

Водночас нормами Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402–VIII [10] не врегульовано умови, за якими здійснюється добір працівників на посади апарату суду, кваліфікаційні вимоги до цих осіб.

Складно не погодитись із твердженням П.Ю. Шпенової, що законодавець замість того, щоб у спеціалізованому законі врегулювати досить важливі питання особливостей кадрового наповнення штатів апаратів судів, вимоги до відповідних працівників апаратів, порядок формування органу, відповідального за призначення державних службовців в органах правосуддя, встановити особливості призначення на посади працівників апаратів судів, декларує зобов'язання врегулювати вказані питання в інших підзаконних актах та іншими суб'єктами [13, с. 187].

На нашу думку, наявне натепер нормативне визначення правового статусу працівників апарату суду на рівні спеціального закону є недостатнім. Для з'ясування адміністративно-правового статусу працівників апарату суду звернемося до норм Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 р. № 889–VIII [14]. Оскільки саме це нам пропонує зробити законодавець, стверджуючи, що поєднанням норм законів України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402–VIII [10] та «Про державну службу» від 10 грудня 2015 р. № 889–VIII [14] можна з'ясувати основоположні елементи, необхідні для визначення адміністративно-правового статусу працівників апарату суду, які є державними службовцями. Водночас варто пам'ятати, що не всі працівники апарату суду мають статус державних службовців, для визначення їхнього правового статусу вказаних законів не досить.

Під час дослідження статусу працівників апарату суду як державних службовців необхідно звернутись до змісту ст. 6 «Категорії посад державної служби» Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 р. № 889–VIII, яка визначає, що посади державної служби в державних органах поділяються на категорії та підкатегорії залежно від порядку призначення, характеру й обсягу повноважень, змісту роботи та її впливу на ухвалення кінцевого рішення, ступеня посадової відповідальності, необхідного рівня кваліфікації та професійних компетентностей державних службовців [14].

Водночас у ст. 20 «Вимоги до осіб, які претендують на вступ на державну службу» Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 р. № 889–VIII визначено лише основні кваліфікаційні вимоги до кандидатів на посаду державної служби, а саме: освітньо-кваліфікаційний рівень, загальний трудовий стаж або досвід роботи на керівних посадах чи в органах місцевого самоврядування, володіння державною мовою та, для однієї категорії службовців, іноземною мовою, яка є однією з офіційних мов Ради Європи [14].

Тобто претендент на посаду в апараті суду має відповідати цим основним вимогам, проте спеціальні вимоги до претендентів мають висуватись іншими нормативними актами.

І такі вимоги містяться в Типовому положенні про апарат суду, що затверджено наказом Державної судової адміністрації України від 8 лютого 2019 р. № 131, де зазначено, що Положення регламентує загальні та спеціальні вимоги і процедуру призначення на посаду керівника апарату суду та його заступника, не розкриває водночас кваліфікаційні вимоги до кандидатів на інші посади апарату суду. Зазначено лише повноваження керівника апарату суду призначати на посаду та звільняти з посади працівників апарату суду, застосовувати до них заохочення та накладати дисциплінарні стягнення [15].

Ураховуючи зміст зазначених вище норм законодавства, убачається проблематика у процесі визначення адміністративно-правового статусу працівників апарату суду, оскільки в ч. 6 ст. 155 «Апарат суду» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402–VIII зазначено, що правовий статус працівників апарату суду визначається Законом України «Про державну службу» з урахуванням особливостей, визначених цим Законом [10].

Водночас Закон України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 р. № 889–VIII не містить норм, які б визначали правовий статус працівників апарату суду, що являє собою неузгодженість у змісті вказаних законів. До того ж цей Закон містить норму, яка передбачає повноваження суб'єкта призначення з урахуванням рекомендацій, затверджених центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби, визначати спеціальні вимоги до осіб, які претендують на зайняття посад державної служби [14].

На нашу думку, було б доречним на законодавчому рівні чітко деталізувати вимоги до кандидатів, умови зайняття ними посад державної служби, конкретизувати перелік посад апарату суду, які мають статус державного службовця.

Оскільки натепер п. 11 ст. 155 «Апарат суду» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402–VIII містить орієнтовний перелік посад штату апарату суду: секретарі судового засідання, наукові консультанти та судові розпорядники, окремою нормою передбачено посаду помічників суддів, проте не встановлено спеціальних вимог до претендентів на цю посаду [10].

Законодавець прагнув на законодавчому рівні вирішити питання щодо загальних засад державної служби в системі правосуддя нормами ст. 150 «Державна служба в системі правосуддя, оплата праці та соціальні гарантії» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402–VIII [10], але ця спроба не мала бажаного результату. І все, на що спромоглись законотворці, це закріплення необхідності створити Комісію з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя при Вищій раді правосуддя. Але тут знову маємо прогалину – структура цієї Комісії, порядок формування її складу та повноваження в зазначеному Законі не прописані.

Також на законодавчому рівні залишається відкритим питання щодо умов та порядку проведення конкурсів серед кандидатів на посади державних службовців в системі правосуддя. У ч. 3. ст. 150 «Державна служба в системі правосуддя, оплата праці та соціальні гарантії» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402–VIII лише закріплено, що зазначені питання регулюватимуться відповідним Положенням про проведення конкурсу, яке затверджується Вищою радою правосуддя за поданням Державної судової адміністрації України після консультацій із центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби [10].

Положення «Про проведення конкурсів для призначення на посади державних службовців у судах, органах та установах системи правосуддя», затверджене рішенням Вищої ради правосуддя від 5 вересня 2017 р. № 2646/0/15–17 (далі – Положення), визначає лише процедуру проведення конкурсу на зайняття вакантної посади державної служби в судах, органах та установах системи правосуддя, метою якого є добір осіб, здатних професійно виконувати посадові обов'язки [15].

Тож, норми даного Положення мали конкретизувати всі нерегульовані моменти в цьому питанні, але навіть і цей нормативний документ, який безпосередньо визначає умови зайняття вакантних посад державної служби в судах, не визначає, які саме посади мають статус державної служби, якими знаннями, уміннями і навичками, моральними і діловими якостями має бути наділений претендент на посаду.

Висновки. Отже, підсумовуючи проведене дослідження, можна дійти висновку, що «адміністративно-правовий статус працівника апарату суду» є комплексною категорією, що характеризує відносини між посадовою особою та суспільством, посадовою особою і державою, посадовою особою й індивідом. Правильно визначений і сформований адміністративно-правовий статус дає можливість посадовій особі чітко розуміти свої права й обов'язки, характеризує її становище у структурі судових органів, має бути належно врегульований правовими нормами.

За результатами проведеного дослідження пропонуємо власне визначення: адміністративно-правовий статус працівників апарату суду – це правове становище посадової особи в системі судочинства, що покликана здійснити організаційне забезпечення діяльності судів, зумовлене особливим порядком зайняття посади, її компетенцією, колом прав та обов'язків у сфері правосуддя й особливою відповідальністю як державного службовця.

На основі сформованого визначення виділено перелік складових елементів адміністративно-правового статусу працівників апарату суду, а саме: порядок займання посади працівника апарату суду, компетенція працівника апарату суду; права й обов'язки працівника апарату суду; відповідальність працівника апарату суду з особливим порядком притягнення.

Список використаних джерел:

1. Вандін Євген, партнер АО «Фомін та партнери». *Судебно-юридическая газета*. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/146653-sudova-reforma-v-ukrayini-naskilki-vipravdane-yiyi-provedennya>.
2. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
3. Скаун О.Ф. Теорія держави і права : підручник. 2-ге вид. Київ : Алерта ; ЦУЛ, 2011. 520 с.
4. Карданов Б.М. Правовой статус и субъективное право. Нальчик : Кабардино-Балкарский государственный университет, 1973. 45 с.
5. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В.В. Галунько та ін. Херсон : Олді-Плюс, 2008. 446 с.
6. Тимчик Г.С. Теоретичні аспекти структури адміністративно-правового статусу біженців. *Правове регулювання економіки*. 2012. № № 11–12. С. 117–126.
7. Угровецький О.П. Система оподаткування в Україні: становлення, адміністрування, реформування: монографія. Харків : Золота миля, 2009. 326 с.
8. Бандурка О.О. Управління державною податковою службою в Україні : монографія. Харків: Вид. НУВС, 2005. 326 с.
9. Виконавча влада і адміністративне право / за заг. ред. В.Б. Авер'янова. Київ: Видавничий дім «Ін-Юре», 2002. 668 с.
10. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/page>.
11. Глущенко С.В. Вищі спеціалізовані суди в системі судової влади України : теоретико-прикладне дослідження : монографія. Чорнобай, 2015. 351 с.
12. Організація роботи суду : навчальний посібник для студентів юридичних спеціальних вищих навчальних закладів / І.Є. Марочкін та ін. ; за заг. ред. І.Є. Марочкіна. Харків : Право, 2012. 256 с.
13. Шпенова П.Ю. Загальні засади формування кадрів для апарату суду. Проблеми законності : збірник наукових праць / відп. ред. В.Я. Тацій. Харків : Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2016. Вип. 134. С. 182–189.
14. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.

15. Про затвердження Типового положення про апарат суду : наказ Державної судової адміністрації України від 8 лютого 2019 р. № 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0131750-19#Text>.

16. Про затвердження Положення про проведення конкурсів для призначення на посади державних службовців у судах, органах та установах системи правосуддя : рішення Вищої ради правосуддя від 5 вересня 2017 р. № 2646/0/15–17. URL: <http://www.vru.gov.ua/act/11171>.